

اصول راهنمای مدیریت کرامت آمیز اجساد در شرایط اضطراری بشردوستانه و پیشگیری از مفقود شدن آنها

غیر قابل فروش

تصویر روی جلد:

هائیتی، زندان در پورتو پرنس. پس از توزیع ۱۰۰ کیسه حمل جسد، کارشناس پزشکی قانونی کمیته بین المللی صلیب سرخ و کارکنان سردخانه چهار جسد را از زندان تفحص کرده و به سردخانه «بیمارستان دانشگاه» تحویل دادند.

مقدمه

هنگامی که عده زیادی به دلیل شرایط اضطراری بشردوستانه جان خود را از دست می‌دهند، بقایایشان اغلب با عدم توجه کافی به کرامت‌های انسانی مدیریت می‌شود. با این اتفاق، ظرفیت تعیین هویت متوفی و جلوگیری از تبدیل وی به یک شخص مفقودشده کاهش می‌یابد.

بسیاری از دستورالعمل‌های موجود در زمینه مدیریت درگذشتگان در مواقع اضطرار، از جمله دستورالعمل‌هایی که توسط پلیس بین‌الملل، سازمان جهانی بهداشت (WHO) و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (ICRC) منتشر شده، به لحاظ فنی بسیار قدرتمندند اما به طور خاص به موضوع رفتار احترام‌آمیز با درگذشتگان و بقایای ایشان نمی‌پردازند.

در سال ۲۰۱۸، پروژه مفقودین کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و واحد پزشکی قانونی این سازمان و پروژه «حق بر حقیقت، حقیقت از خلال حقوق» (RTTR) (بنیاد ملی علوم سوئیس/دانشکده حقوق دانشگاه ژنو)، نشستی کارشناسی با شرکت کارشناسانی از سراسر جهان در ژنو، سوئیس، ترتیب دادند تا درباره نیاز به ایجاد توصیه‌هایی کلی درباره رفتار کرامت‌آمیز با درگذشتگان در شرایط اضطراری بشردوستانه بحث و تبادل نظر صورت گیرد.

شرکت‌کنندگان این نشست، نیاز جهانی به یک مجموعه از اصول راهنما جهت کمک به تصمیم‌گیرندگان و فعالان در تضمین احترام به اجساد و بقایای انسانی در شرایط اضطراری بشردوستانه را به رسمیت شناختند.

«اصول راهنمای مدیریت کرامت‌آمیز اجساد در شرایط اضطراری بشردوستانه و پیشگیری از مفقودشدن آنها» (که زین‌پس اصول راهنما نامیده می‌شود) بر اساس توصیه‌های آن جلسه و نیز مجموعه جلسات مشورتی (یک جلسه بین‌المللی در اروپا، و سه جلسه منطقه‌ای در آفریقا، خاورمیانه، و آسیا-اقیانوسیه) در سال ۲۰۱۹ تدوین شد. در ماه مه ۲۰۲۰، دور نهایی جلسات مشورتی آنلاین، که شرکت‌کنندگان جلسه سال ۲۰۱۸ نیز در آن حاضر بودند، صورت گرفت.

هدف اصول راهنما این است که به تصمیم‌گیرندگان، مدیران و فعالانی که به شرایط اضطراری بشردوستانه پاسخ می‌دهند، اهمیت مدیریت کرامت‌آمیز اجساد، از جمله احترام به خانواده‌های آنها و رعایت قوانین مربوطه را یادآوری کند. اصول راهنما همچنین مکمل و زیربنای دستورالعمل‌ها و راهنماهای فنی موجود درباره مدیریت اجساد است. اجرای موثر این اصول به تصمیم‌گیرندگان، مدیران و فعالان کمک می‌کند تا به تعیین هویت قابل اطمینان تلفات بالای انسانی در شرایط اضطراری بشردوستانه، از جمله برای پیشگیری از مفقودی آنها دست یابند.

پیش‌گفتار

با توجه به اینکه:

۱. شرایط اضطراری بشردوستانه در زمینه‌های متنوع اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و جغرافیایی و نیز مهاجرت روی می‌دهد و ناشی از حوادثی مانند مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی، سایر موقعیت‌های خشونت‌آمیز، بلایا و همه‌گیری‌هاست.
  ۲. شرایط اضطراری بشردوستانه اغلب منجر به درگذشت انسان‌های زیادی می‌شود که در نتیجه مدیریت نادرست یا غیرکرامت‌آمیز، مجهول‌الهویه می‌مانند.
  ۳. مدیریت درگذشتگان جزء کلیدی واکنش به شرایط اضطراری بشردوستانه، در کنار جستجو، بهبودی و مراقبت از بازماندگان و تامین خدمات اولیه است.
  ۴. احترام شأن یک انسان با مرگ از بین نمی‌رود.
  ۵. به دلایل قانونی، مذهبی، فرهنگی و غیره، هویت یک انسان پس از مرگ باید حفظ شود.
  ۶. طبق حقوق بین‌المللی بشردوستانه (IHL)، خانواده‌ها حق دارند از سرنوشت و محل نگهداری بستگانی که در نتیجه مخاصمات مسلحانه گم شده‌اند، از جمله قربانیان ناپدید اجباری، مطلع شوند. هنگامی که افراد در نتیجه شرایط ناخواسته اجباری مفقود شوند، هر قربانی (شامل فرد ناپدیدشده و هر فردی که در نتیجه مستقیم این شرایط آسیب دیده است)، حق دارد از حقیقت درباره شرایط ناخواسته اجباری، پیشرفت و نتایج تحقیقات و سرنوشت فرد ناپدیدشده مطلع شود. در موارد نقض فاحش حقوق بشر و نقض جدی حقوق بین‌المللی بشردوستانه، باید حقیقت چنین نقض‌هایی به قربانیان و بستگان آنها و در صورت اقتضا جوامع مربوطه اعلام شود. انواع عزاداری و ادای احترام به درگذشتگان باید مطابق با دین، فرهنگ و آداب و رسوم ایشان رعایت شود. بر اساس حقوق بین‌الملل، در این زمینه مقامات مربوطه وظایفی از جمله اقدام درباره اجساد مجهول‌الهویه برعهده دارند.
  ۷. تا زمان شناسایی درگذشتگان، احتمالاً افراد مفقودشده‌ای هستند که سرنوشت و محل حضورشان برای خانواده و جامعه آنها معلوم نیست.
  ۸. همه اعضای خانواده بشریت دارای کرامت ذاتی و حقوق برابر و غیرقابل انکاری هستند که در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ به رسمیت شناخته شده است.
  ۹. مطابق قوانین بین‌المللی، از جمله حقوق بین‌المللی بشردوستانه (IHL)، قانون حقوق بشر بین‌الملل (IHRL) و حقوق کیفری بین‌المللی (ICL) مقامات مسئول باید کرامت اجساد را از جمله با جلوگیری از بدرفتاری یا غارت آنها محترم شمرده، محافظت و تضمین کنند. تعهدات حقوق بین‌الملل باید تحت قوانین داخلی منعکس شود. اصول زیر، بر اساس تعهدات بین‌المللی و استانداردهای به رسمیت شناخته‌شده بین‌المللی، به کلیه کسانی که به عواقب شرایط اضطراری بشردوستانه منجر به تلفات رسیدگی می‌کنند، مرتبط است. اجرای این اصول به تضمین مدیریت کرامت‌آمیز اجساد و پیشگیری از مفقودی آنها کمک می‌کند.
- هیچ‌یک از موارد این اصول راهنما نباید به محدودیت، تعدیل یا تضعیف مفاد هر سند حقوق بین‌الملل یا قواعد حقوق بین‌الملل عرفی، یا ابطال تعهدات دولت‌ها و حقوق قربانیان، از جمله درباره حقیقت، عدالت، غرامت و تضمین عدم تکرار، پس از رخداد جرائم تحت قوانین بین‌المللی، از جمله نقض فاحش حقوق بشر یا نقض جدی قانون حقوق بشر بین‌الملل تفسیر شود. هیچ‌یک از موارد این اصول راهنما نباید بر قوانینی که برای تعیین هویت و مدیریت کرامت‌آمیز اجساد مفیدتر بوده و ممکن است در قوانین داخلی یا حقوق بین‌الملل قابل اطلاق درج شده باشد تأثیر بگذارد.

اصول راهنما

۱. برای اهداف این اصول راهنما، شرایط اضطراری بشردوستانه شامل پیامدهای آن است. یک جسد شامل تمام یا بخشی از بدن شخص درگذشته، صرف نظر از وضعیت نگهداری او است؛ و تعیین هویت به معنای فردی سازی از طریق انتساب نام هنگام تولد یا نام مناسب دیگر به شخص درگذشته است.
۲. کرامت درگذشتگان، خانواده و جامعه آنها در همه مراحل و در همه حال باید محترم شمرده شود: در جستجوی درگذشتگان، پس از یافتن ایشان، در طول بازگرداندن اجساد، تجزیه و تحلیل و ثبت مستندات مربوطه اجساد؛ در طول نگهداری بقایا، بازگردان خودشان و وسایل شخصی ایشان؛ و در خلال قرارگیری نهایی اجساد.
۳. احترام به کرامت درگذشتگان در شرایط اضطراری بشردوستانه مستلزم اتخاذ همه اقدامات ممکن قبل، حین و پس از حوادث است تا از شناسایی هر چه سریعتر آنها اطمینان حاصل شود. این امر به خانواده‌ها و جوامع آنها امکان می‌دهد درباره سرنوشت و محل نگهداری آنها اطلاعاتی به دست آورند، به کاهش تعداد افراد خارج از آمار کمک می‌کند و بازگشت آنها را برای دفن یا قرارگیری نهایی تسهیل می‌کند.
۴. از برخورد نامناسب با درگذشتگان و اموال آنها یا تعاملات نامناسب با خانواده و جوامع آنها که می‌تواند شناسایی درگذشتگان را غیرممکن، دشوارتر یا بدون دلیل موجه طولانی‌تر کند، باید اجتناب کرد زیرا این رفتار غیرکرامت‌آمیز است و ممکن است مغایر با قانون باشد.
۵. مقامات مسئول باید همواره به خانواده‌ها و جوامع مربوطه احترام بگذارند و فعالانه آنها را تشویق به مشارکت در فرایندهای لازم مدیریت و شناسایی درگذشتگان کنند، به طور مثال اطمینان حاصل کنند که به آئین‌ها و اعتقادات مذهبی و فرهنگی آنها درباره رسیدگی و قرارگیری نهایی درگذشتگان احترام گذاشته می‌شود.
۶. الزامات مدیریت کرامت‌آمیز و تعیین هویت قابل اطمینان بیشترین تعداد اجساد بسته به ابعاد، شرایط و نوع وضعیت اضطراری بشردوستانه متفاوت است. برای برآورده ساختن این الزامات، به آمادگی‌هایی از جمله راهبرد و برنامه‌ریزی جامع نیاز است. بنابراین، ارتباط و هماهنگی نزدیک بین همه نهادها و دست‌اندرکارانی که به آماده‌سازی، برنامه‌ریزی، راهبری، مدیریت و ارائه پاسخ می‌پردازند، مانند تعامل سازنده با خانواده‌ها و جوامع ضروری است. اجرای این طرح‌ها باید تا آنجا که امکان دارد، سازماندهی شده، هماهنگ، مؤثر و کارآمد باشد.
۷. به ویژه، مقامات مسئول باید، صرفنظر از قریب‌الوقوع بودن شرایط اضطراری بشردوستانه، اقدامات داخلی مربوطه، از جمله قوانین، سیاست‌ها، مقررات، پروتکل‌ها، دستورالعمل‌ها و سایر اقدامات ملی با ماهیت قانونی، نهادی و فنی، از جمله اقدامات عملی را اتخاذ کنند تا از احترام به کرامت درگذشتگان و حفاظت و تضمین این کرامت اطمینان یابند. این اقدامات باید مطابق قوانین بین‌المللی باشد و اصول راهنما و بهترین شیوه‌های اعمال‌پذیر، از جمله توصیه‌های سازمان ملل متحد، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، سازمان بهداشت جهانی و اینترپل را در نظر داشته باشد.
۸. تمام منابع اطلاعاتی لازم، مانند دفاتر ثبت و پایگاه‌های اطلاعاتی (از جمله منابع حاوی داده‌های مربوط به تعیین هویت درگذشتگان) باید با توجه به حفاظت از داده‌ها و مطابق قوانین بین‌المللی و استانداردهای به رسمیت شناخته شده بین‌المللی جمع‌آوری و مدیریت شده، در دسترس قرار بگیرند و استفاده و نگهداری شوند.

۹. علوم پزشکی قانونی و سیستم‌های پزشکی-حقوقی نقش مهم فزاینده‌ای در مدیریت کرامت‌آمیز درگذشتگان، تعیین هویت قابل اطمینان ایشان و کشف علت و شرایط مرگ ایفا می‌کند. بنابراین، تا جای ممکن کارشناسان پزشکی قانونی و راهبران کشور یا منطقه‌ای که مرگ در آن رخ داده، باید در برنامه‌ریزی مدیریت کرامت‌آمیز اجساد و در اجرای آن برنامه‌ها در شرایط اضطراری بشردوستانه مشارکت داشته باشند.
۱۰. یکی از ویژگی‌های شرایط اضطراری بشردوستانه کمبود کارشناسان پزشکی قانونی یا عدم امکان دسترسی ایشان به مناطق مورد نیاز است. بنابراین، به‌جای ایشان برای بازیابی، بررسی، مستندسازی و ترتیب نگهداری اجساد در شرایط اضطراری بشردوستانه، اغلب به اولین امدادگران اتکا می‌شود. با آموزش و راهنمایی مناسب از سوی کارشناسان پزشکی قانونی و در صورت برخورداری از منابع و نظارت لازم، باید به امدادگران اولیه برای حفظ کرامت درگذشتگان و افزایش احتمال تعیین هویت آنها اعتماد کرد.
۱۱. مدیریت کرامت‌آمیز اجساد مستلزم آن است که با آنها بدون تبعیض به هر دلیلی رفتار شود و به آنها انگیزه زده نشود. بنابراین، به عنوان مثال، باید از اقدام بر اساس ادعاهای نادرست مبنی بر اینکه اجساد باعث همه‌گیری بیماری می‌شوند پرهیز کرد.
۱۲. درگذشتگان و اموال ایشان باید مطابق قوانین بین‌المللی و بهترین شیوه‌های اعمال‌پذیر، با استفاده از رویه‌های استاندارد از جمله رویه‌های توصیه‌شده سازمان ملل متحد، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، سازمان بهداشت جهانی و اینترپل جستجو، بازیابی، بررسی، مستندسازی و نگهداری شوند. به ویژه بررسی باید با بهترین شیوه‌های پزشکی قانونی و نیاز به تعیین هویت قابل‌انکای درگذشتگان مطابقت داشته و اعتقادات فرهنگی، مذهبی و جامعه را در نظر بگیرد.
۱۳. خانواده‌ها و در صورت اقتضا جوامع باید فعالانه در تمام مراحل واکنش به وضعیت اضطراری بشردوستانه مشارکت داده شوند، مورد مشورت قرار گیرند و کسب اطلاع کنند. آنها منبع اطلاعات ضروری تعیین هویت درگذشتگان خود هستند، از جمله اسامی گمشدگان، توصیف فیزیکی ایشان و نمونه‌های بیولوژیکی که به فرآیند تعیین هویت کمک می‌کند.
۱۴. مشارکت فعال کارشناسان پزشکی قانونی آموزش‌دیده در تعامل با اقوام و جوامع باید تشویق شود. این موضوع احتمالاً به ایجاد اعتماد بین خانواده‌ها و جوامع از جمله جمع‌آوری و ارائه اطلاعات مرتبط مؤثرتر کمک می‌کند.
۱۵. در دسترس بودن روش‌های منحصربه‌فرد تعیین هویت، مانند انگشت‌نگاری، تجزیه و تحلیل دی‌ان‌ای یا معاینه دندان، نتیجه‌گیری‌های هویتی را تقویت می‌کند اما چنین روش‌هایی جایگزین نیاز به فرآیند تعیین هویت یکپارچه طبق توصیه‌های اینترپل و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ نبوده و اهمیت هیچ یک از اصول بالا را کاهش نداده و اجازه نهد آنها را نهد.
۱۶. حمایت روانی-اجتماعی از خانواده‌ها و جوامع آسیب‌دیده و نیز امدادگران اولیه و پرسنل پزشکی قانونی ضروری است و در عین حال تایید و احترام به منابع محلی برای مقابله با آسیب باید بخشی جدایی‌ناپذیر از واکنش کلی به شرایط اضطراری بشردوستانه باشد.
۱۷. اگر درگذشتگان را نتوان شناسایی کرد یا به خانواده‌هایشان بازگرداند (برای مثال، به این دلیل که نمی‌توان خانواده‌ها را شناسایی کرد یا با آنها تماس گرفت) باید اطلاعات درگذشتگان را ثبت و مستندسازی کرد و به‌شکلی ایمن نگهداری یا موقتاً دفن کرد به طوری که امکان ردیابی، تعیین هویت در آینده و بازگشت به خانواده‌ها یا جوانب را به نحو مقتضی فراهم کند. بنابراین باید از سوزاندن اجساد مجهول‌الهویه و بدون خانواده خودداری کرد.

۱۸. مدیریت کرامت‌آمیز درگذشتگان شامل تضمین تشییع جنازه و/یا محل دفن شرافتمندانه مطابق با ترجیحات خانوادگی، فرهنگی و مذهبی است. محل‌های دفن و همچنین یادبودهای موقت باید به درستی ثبت، علامت‌گذاری، نگهداری و محافظت شوند و به نحو مقتضی برای خانواده‌ها و جوامع در دسترس باشد.

۱۹. قرارگیری نهایی درگذشتگان باید به نحوی انجام شود که کرامت و حریم خصوصی ایشان و اعضای خانواده و جوامع آنها محترم شمرده شود. باید تدابیری اتخاذ گردد تا محل‌های دفن و بناهای یادبود در برابر هتک حرمت یا مزاحمت محافظت شود و از آنها نگهداری شود.

۲۰. اعضای خانواده و در صورت لزوم جوامع باید کاملاً از محل قبر یا دفن اجساد درگذشتگان مطلع شده و به آنها دسترسی کامل داشته باشند. مقامات مسئول باید تمام اقدامات لازم را برای بازگرداندن اجساد و اموال درگذشته در شرایط کرامت‌آمیز و مطابق میل بستگان انجام دهند. در مواردی که نیاز به نبش قبر باشد، رویه‌ها باید مطابق بهترین شیوه‌های اجرایی و قوانین بین‌المللی باشد. باید از سوی مقامات مسئول به اعضای خانواده و در صورت لزوم جوامع، فرصت و حمایت لازم برای دفن مجدد یا سوزاندن درگذشتگان بر اساس اعتقادات و آئین‌های مذهبی و فرهنگی ایشان داده شود.

۲۱. افراد ذیربط واکنش به شرایط اضطراری بشردوستانه باید در صورت لزوم همکاری‌های بین‌المللی، از جمله امدادهای پزشکی قانونی، ظرفیت‌سازی و آموزش، را در راستای اطمینان از مدیریت صحیح و کرامت‌آمیز و تعیین هویت اجساد و پیشگیری از مفقودشدن آنها را انجام دهند.

پاییز فایل فروش

تشکر و قدردانی

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ از پروفیسور سوان گاریبیان (پروژه «حق بر حقیقت، حقیقت از خلال حقوق» بنیاد ملی علوم سوئیس (SNSF)، دانشکده حقوق دانشگاه ژنو) و پروفیسور استفان کوردنر (موسسه پزشکی قانونی ویکتوریا و دانشگاه موناخ) به دلیل نقش آنها در تهیه اولین پیش‌نویس این اصول راهنما سپاسگزار است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ همچنین مایل است از کارشناسان زیر که در جلسات^۱ منتهی به جزئیات این سند شرکت کردند، نظرات خود را درباره این سند ارائه کردند و به نحو دیگری در تدوین این سند مشارکت داشتند تشکر کند:

خوزه آلکورتا، سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO)، سوئیس

ظهیرا آرگوئت‌توریو، پروژه تحقیقاتی «حق بر حقیقت، حقیقت از خلال حقوق» بنیاد ملی علوم سوئیس (SNSF)

دانشکده حقوق، دانشگاه ژنو، سوئیس

سرهنگ جفری کاردوزو، افسر بازنشسته ارتش بریتانیا، بریتانیا

کریستینا کاتانو، دانشگاه میلان، ایتالیا

رودی کونیکس، سازمان بهداشت جهانی، سوئیس

آنتون دی بئاتس، دانشگاه خرونینگن، هلند

تانیا دلابارد، مرکز ملی تحقیقات علمی بابل UMR8045، فرانسه

گوئندولن ایمر، فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر (IFRC)، سوئیس

سرژ اکو، سازمان بین‌المللی پلیس جنایی (اینترپل)، فرانسه

لوئیس فاندبرایدر، تیم انسان‌شناسی پزشکی قانونی آرژانتین (EAAF)، آرژانتین

تونی فراکاسو، مرکز دانشگاهی پزشکی قانونی، سوئیس

اولیویه دو فروویل، دانشگاه پاریس ۲ پانتئون-آساز/مرکز حقوق بشر پاریس، فرانسه

توماس هالند، آژانس حسابداری اسرا و مفقودین دفاعی، ایالات متحده آمریکا

دینا شکری، دانشگاه قاهره، مصر

موریس تیدبال بینز، گزارشگر ویژه سازمان ملل درباره اعدام‌های فراقانونی، اعدام‌های فرمایشی و فوری، فرانسه

دوارته نونو ویرا، مرکز دانشگاه کویمیرا برای تحقیقات و آموزش پزشکی قانونی حقوق بشر و بشردوستانه و شبکه ایبروآمریکایی علوم پزشکی قانونی، پرتغال

ماریون ویروندا دوبری، پروژه تحقیقاتی «حق بر حقیقت، حقیقت از خلال حقوق» بنیاد ملی علوم سوئیس (SNSF)

دانشکده حقوق، دانشگاه ژنو، سوئیس

۱ شامل کارگاه نوامبر ۲۰۱۸ در ژنو و جلسه آنلاین مه ۲۰۱۹ و اولین سمپوزیوم بین‌المللی اقدامات بشردوستانه پزشکی قانونی، در کویمیرا پرتغال مورخ نوامبر ۲۰۱۹ و نیز جلساتی که با شبکه‌های محلی پزشکی قانونی در آفریقا، آسیا، قاره آمریکا، و خاورمیانه برگزار شد.

درباره پروژه مفقودین کمیته بین‌المللی صلیب سرخ

آژانس جستجوی مرکزی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ دارای یک رسالت طولانی‌مدت و ۱۵۰ سال تجربه عملیاتی در جستجوی مفقودین و بازپیوند خانواده‌های جدا شده است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ با این باور که بهبود واکنش جهانی به تراژدی مفقودین و بلا تکلیفی تحمیل شده به بستگان آنها، مستلزم به‌هم‌پیوستن نیروهای سراسر جهان است، پروژه مفقودین را در سال ۲۰۱۸ راه‌اندازی کرد. با این ابتکار و همکاری سایر کنشگران، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به دنبال گردآوردن کارشناسان، نمایندگان خانواده‌ها و سایر دست‌اندرکاران اصلی از سراسر جهان است تا درباره بهترین شیوه‌ها، ترویج استانداردهای فنی موجود و در صورت نیاز ایجاد استانداردهای تازه اجماع‌سازی کند.

غیر قابل فروش

غير قابل فروش

غير قابل فروش

غیر قابل فروش

پاسخ جهانی در رابطه با افراد گم شده

کمیته بین المللی صلیب سرخ
International Committee of the Red Cross
تهران، الهیه، خیابان شهید شریفی منش، بن بست آذر، پلاک ۴
تلفن: ۲۲۶۴۵۸۲۱-۴
وبسایت: ir.icrc.org
ایمیل: teheran@icrc.org
(c) کمیته بین المللی صلیب سرخ، دسامبر ۲۰۲۲
عکس روی جلد: ام. کونیک/کمیته بین المللی صلیب سرخ